

MAHMUD SAMİNÎ VE PALU ÇEVRESİNDE İLİM İRŞAD FAALİYETLERİ

*Sheikh Mahmud Saminî and His Scientific Activities and Spiritual
Guidance Around Palu*

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Şirin AYIŞ*

Özet

Mahmud Saminî'nin ataları, aslen Mardin ilinin Derik ilçesinden Palu'ya hicret etmişlerdir. Saminî Efendi Palu merkezde dünyaya gelmiş, ilk tahsilini doğduğu mahallede yapmıştır. Ardından, irşad için Palu'ya gelen Şeyh Ali Sebtî ile tanışmıştır. Daha öncesinden yaşadığı olumsuz bir hadiseden dolayı içindeki manevi boşluğu Şeyh Ali Sebtî'nin sohbetleri ile doldurunca durumu kendisine anlatmış ve talebeliğe kabul edilmiştir. Şeyh Ali'nin yanında manen kemalata ulaşınca, kendisine tasavvuf yolunda irşad için icazet verilmiştir. Şeyhinin vefatına kadar irşad faaliyetlerine başlamayan Saminî Efendi, şeyhinin vefatından sonra Palu'daki karşı bahçe mahallesine yerleşmiş ve oradaki evinin yanında bir mescit yaparak irşad faaliyetlerine başlamıştır. Saminî Efendi, kendinden sonra tasavvuf ve tarikat yolunda toplumda ilim ve irşad faaliyetleri yürütecek başta Erzurumlu Hafız Osman Bedrettin Efendi olmak üzere pek çok halife yetiştirmiştir.

Bu bildirimizde, Şeyh Mahmud Saminî'nin hayatı, tasavvuf yoluna intisabı ile Palu ve çevresindeki irşad faaliyetleri hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Mahmud Saminî, Palu, Nakşibendiyye, İrşad Faaliyetleri

Abstract

Mahmud Saminî's ancestors came to Palu from Derik district of Mardin province. Saminî Efendi was born in central Palu and received his first education in the neighbourhood he was born in. Later, he met Sheikh Ali Sebtî who came to Palu for offering spiritual guidance. When he filled the spiritual gap he felt because of an unpleasant incident thanks to Sheikh Ali Sebtî's conversations, he explained the situation to the Sheikh and was accepted as his disciple. As he achieved spiritual maturity with Sheikh Ali, he was given permission for providing spiritual guidance on the path of Sufism. Preferring not to begin guidance activities until the death of his sheikh, Saminî Efendi settled in Karşı Bahçe neighbourhood in Palu following the sheikh's death. He built a small mosque near his home and started to offer spiritual guidance there. Saminî Efendi trained many caliphs and Erzurumlu Hafız Osman Bedrettin Efendi in particular who would conduct scientific activities and offer spiritual guidance in the society for the sake of Sufism and their religious order after his death.

This paper provides information about Sheikh Mahmud Saminî 's life, how he became a Sufi and his guidance activities in Palu and its surrounding.

Key Words: Mahmud Saminî, Palu, Naqshbandiyya, Spiritual Guidance

* Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı, msirinayis@hotmail.com

Giriş

Halidiliğin Palu ve çevresinde yayılma süreci, Şeyh Ali Sebti ile başlar. Kendisi, bir rivayete göre 1777 yılında, (Oğuz 1998:113) bir başka rivayete göre ise 1779 yılında (Karabulut 2018:147) Diyarbakır İline bağlı Bismil İlçesinin Çihilsütûn (Kırkdirek) köyünde dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini doğduğu yerde babasının yanında yapmış, daha sonra Diyarbakır'a giderek oranın tanınmış ve faziletli âlimlerinden ders görüp icâzet almıştır. (Oğuz 1998: 114; Korkusuz 1997:76-78; Memiş 2000:198-201; Kavak 2016:317; Karabulut 2014: 48-52; Aydoğmuş, 2009:115)

Şeyh Ali Sebti, icazet aldıktan sonra memleketinde ilim ve irşad faaliyetleri ile uğraşır. Bu dönemde Mevlana Halid-i Bağdadî, Hindistan dönüşü Diyarbakır'a uğrar ve kendisine misafir olur. Şam halkının irşadı konusunda kendisine yardımcı olmasının, Abdullah Dehlevî'nin emri olduğunu kendisine söyler. Bunun üzerine Şeyh Ali Sebti, Mevlana Halid ile birlikte Diyarbakır'dan ayrılır ve yazdığı mektupları sahiplerine ulaştırmak görevi başta olmak üzere, vefatına kadar hizmetinde bulunur. Şeyhinin vefatından sonra, vasiyeti üzerine kendisine irşad için hilafet görevi verilerek bu günkü Palu bölgesine vazifeli olarak gönderilir. Ömrünün sonuna kadar bu bölgede ilim ve irşad faaliyetlerinde bulunan Şeyh Ali Sebtî, 1870 yılında Palu'da vefat etmiştir. (Kavak 2016:317; Memiş 2000:198-201; Oğuz 1998:114; Karabulut 2014:48-52; Aydoğmuş 2009: 115)

Kaynakların verdiği bilgilere göre, Şeyh Ali Sebti, Palu'ya ilk geldiği zamanlarda halk kendisine çok rağbet etmemiş, hatta belli bir derecede rahatsızlık duyanlar dahi olmuştur. Bunun üzerine bir dönem Palu'nun dışında ikamet ettiği, daha sonra gelen teklif üzerine tekrar Palu'ya döndüğü rivayet edilir. Ancak aradan geçen zaman içerisinde halk, kendisini tanıdıkça durum değişir. Halkın kendisini tanıması ve ona ilgi göstermesi kısa sürede olumlu bazı sonuçlar verir ve pek çok kimse kendisinden tarikat dersi almaya başlar. Bunun üzerine Palu'da yaşayan İbblaşoğlu ailesi, Şeyh Efendinin bu faaliyetlerinden memnun olur ve kendilerine ait İbblaşiye medresesinin başına geçmesini talep ederler. Şeyh Efendi, bu talebi uygun görür ve medresenin başına geçer. Medresede ilmî faaliyetlerle uğraşan Şeyh Efendi, bir taraftan talebe okutur, diğer taraftan da irşad faaliyetlerine devam eder. Bu amaçla medresenin yanına bir de tekke inşa ederek kurduğu sohbet halkaları ile irşad alanını genişletir ve kısa süre içerisinde pek çok kişi kendisinden hem ilim öğrenir, hem de sohbetlerinden istifade edip manevi feyiz alır. Şeyh Ali Sebti, Palu'da medrese ve tekke sistemini kurduktan sonra, burada başlattığı ilim ve irşad faaliyetlerini, Bingöl, Harput, Erzurum ve Diyarbakır çevresine de yaymaya çalışır. Bu vesile ile zaman zaman bu bölgelere ziyaretler gerçekleştirir ve bu gayretler neticesinde birçok önemli halife yetiştirir. (Karabulut 2014:87; Yapıcı 2004: 214)

Bu çalışmamızda, Şeyh Ali Sebtî'ye intisab ederek kendisinden hilafet almış, Palu ve çevresinde Halidî-Nakşî tarikat geleneğinin yayılmasında etkili olmuş Şeyh Mahmud Saminî'nin hayatı, tasavvuf yoluna intisabı ile Palu ve çevresindeki irşad faaliyetleri hakkında bilgi verilecektir.

1. Hayatı

Mahmud Saminî, aslen Mardin ilinin Derik ilçesindendir. Ailenin büyüğü Molla Yusuf Efendi uzun yıllar önce Mardin Derik'ten Palu'nun Hun (Beyhan) köyüne hicret etmiş ve oraya yerleşmiştir. Daha sonraları Saminî Efendinin babası Hacı Ahmet Efendi, Palu'ya gelmiş ve Çarşıbaşı mahallesinde, hamamın arkasında Kuzey tarafında bir ev satın alarak orada ikamet etmeye başlamıştır. Mahmud Saminî Efendi, Palu merkezdeki bu evde dünyaya gelmiştir. (Yapıcı 2004:220; Yapıcı 2015:585; Aydoğmuş 2009: 122; Bakıcı 2012:78; Erdem 2010: 25; Kıyak 2013:292)

Babası Hacı Ahmet Efendi, iki defa evlenmiştir. İlk hanımı, Zeve Mahallesi sakinlerinden olup, aslen Erzurumlu olan Murozâde Kasım Ağa'nın bacısıdır. Mahmud Saminî Efendi, bu hanımdan dünyaya gelmiştir. İkinci hanımı ise Hun (Beyhan) köyü sakinlerindendir. Bu hanımından da Mustafa Efendi ile Yasin Efendi dünyaya gelmişlerdir. (Yapıcı 2015:585; Erdem 2010:25)

Saminî Efendinin kendisi üç evlilik yapmıştır. İlk eşi Fatma Hanımdır, Beyhan köyündendir. İkinci eşi, Hanife Hatundur. Palulu Arif Ağanın bacısıdır. Saminî Efendinin bu eşinden çocuğu yoktur. Üçüncü hanımı ise Diyarbakırlı Abdülcelil Efendi'nin dul bacısı Kudret Hanımdır. Saminî Efendinin, Fatma hanımdan beş çocuğu dünyaya gelmiştir. Erkek çocukları, Süleyman, Yusuf ve Abdülmecid Efendidir. Kız çocukları ise, Emoş (İmoş) ve Misli Hanımdır. Süleyman Efendi, Elazığlı Lokman Efendinin kızı Maide Hanım ile evlenmiştir. Çocukları olmamıştır. Yusuf Efendi, Saminî Efendinin kardeşi Mustafa Efendinin kızı Asiye Hanım ile nişanlanmış, evlenmeden önce caminin damından düşerek vefat etmiştir. Abdülmecid Efendi ise vefat eden ağabeyi Yusuf Efendinin nişanlısı Asiye Hanım ile evlenmiş ve bu evlilikten Saadettin Efendi dünyaya gelmiştir. Kızlarından Emoş Hanım Mühürdarzâdelere, Misli Hanım ise Aşağı Mahalle sakinlerinden Abdullah Beylere gelin gitmiştir. (Yapıcı 2014:599; Erdem 2010:71; Kıyak 2013:293)

2. Tasavvuf Yoluna İntisabı

Mahmud Saminî, tasavvuf yoluna girmeden önce başından bir olay geçer ve bu olay onun Şeyh Ali Sebtî ile tanışıp tasavvuf yoluna girmesine vesile olur. Saminî Efendi, henüz on beş yaşlarında genç ve yakışıklı bir delikanlı iken Palu halkından Şevki isimli bir kişinin kendisini rahatsız etmesi sonucu onu hançerleyerek öldürür. Dayısının isteği üzerine de bir müddet Erzurum'da dayısının bir tanıdığı yanında kalır. Ardından tekrar Palu'ya gelir ve o günün şartlarında ölen kişinin diyet bedeli ödendikten sonra karşı tarafla barış yapılır ve olay kapanır. (Yapıcı 2014:585; Erdem 2010:30)

Bu olaydan sonra Mahmud Saminî Efendi, biraz da manevî bir huzur arayışının verdiği beklenti ile olsa gerek Şeyh Ali Sebtî'nin sohbetlerine devam eder. Bu sohbetler sonucunda ruhunda meydana gelen manevî huzurun da etkisi ile bir gün Şeyh Ali Efendinin yanına gider ve başından büyük bir hadisenin geçtiğini, bunun bir sonucu olarak da içinde bir takım sıkıntıların oluştuğunu, bu durumun manevî telafisinin de ancak Tasavvuf yoluna girmekle mümkün olabileceğini ifade ederek kendisinden ders almak istediğini ifade eder. Bu talep üzerine Şeyh Ali Sebtî, kendisini tasavvuf yolunda talebeliğe kabul eder ve böylece bu yola intisap etmiş olur. (Yapıcı 2014:586; Erdem 2010:32)

Mahmud Saminî, tasavvuf yoluna intisab ettikten sonra Şeyh Ali Efendinin talebelerine ders verdiği medreseye devam eder. Yine derse devam ettiği ve Şeyh Ali Sebtî'nin de medresede bulunmadığı bir sırada Saminî Efendi orada bulunan arkadaşlarına: “Şeyh Efendi bana herhangi bir ders veya zikir vermedi, şimdi siz bana Tasavvuf yoluna dair bir kitap verin, en azından şimdilik onunla meşgul olayım” der. Arkadaşları kendisine bir hadis-i şerif kitabı verirler. Saminî Efendi, kitabı eline alır, bir süre inceledikten sonra arkadaşlarına der ki: “Benim bu kitaptan anladığım, insan, her zaman Cenab-ı Hakk'ın huzurunda bulunuyormuş gibi hareket etmelidir”. Bunun üzerine arkadaşları kendisine karşı çıkarlar ve sen daha dün geldin, bugün başımıza iş çıkarttın, böyle bir şey olamaz derler. İnsan her zaman Cenab-ı Hakk'ın huzurunda bulunuyormuş gibi hareket edemez derler ve bu işi Şeyh Ali Sebtî'ye kadar intikal ettirirler. Şeyh Ali Sebtî olayı duyunca gerçeğin Mahmud Saminî'nin dediği gibi olduğunu ve Tasavvuf yolunda esas olanın, huzuru daimî olduğunu ifade eder. (Yapıcı 2014:586; Erdem 2010:34)

Yine bir gün Saminî Efendi, Şeyh Ali Sebtî'nin evinde iken Ruhu'l-Beyan tefsirini okuyormuş, Şeyh Efendi de şerh ve izah ediyormuş. Bu arada okunan yerde önemli bir mesele geçiyor. Tefsirde anlatıldığına göre, Cüneyd-i Bağdadî döneminde zahiri ilimlerde otorite olmuş bazı âlimler, kendisinden manevî ilimleri öğrenmek istiyorlar. Bunun üzerine Cüneyd-i Bağdadî, gelenlerin her birini ayrı ayrı hücrelere koyar ve haftada bir sefer kendilerine uğrayıp, siz en fazla neyi seviyorsunuz diye sorar. Onlar da çeşitli cevaplar verirler. Bunun üzerine, sizin işiniz daha olmamış der ve bu hal kırk gün devam eder. Kırkuncu gün gidip aynı soruyu sorduğunda, bu defa biz şimdi Allah'tan başka bir şeyi sevmiyoruz derler. Bu cevap üzerine Cüneyd-i Bağdadî sizin işiniz şimdi tamam oldu der ve kendilerine icazet verip gönderir. Tefsir kitabından bu kıssa okunurken Saminî Efendi göz ucu ile Şeyh Ali Sebtî'ye imalı bir şekilde bakarak, Cüneyd-i Bağdadî kırk günde bir sürü evliya yetiştirdi, sen hala beni yetiştiremedin diye içinden geçirir. Bu bakıştan kastedilen manayı anlayan Şeyh Ali Sebtî, Mahmud, biz nerde, Cüneyd nerde. Cüneyd çok büyük adam diyerek Saminî'nin içinden geçeni ifade ederek Cüneyd-i Bağdadî'nin bu sahadaki manevî büyüklüğünü teslim eder. (Yapıcı 2014:586; Erdem 2010:42)

Saminî Efendi, tasavvuf yoluna intisab ettikten sonra artık Şeyh Ali Efendinin yanından ayrılmaz. Devamlı sohbetlerinde bulunur. Hatta irşad için gittiği

pek çok köye kendisi ile beraber yolculuk yapar. İntisap olayından sonra Şeyh Ali Sebtî, Saminî'nin manen yetişmesi konusunda çok ihtimam gösterir, uzun bir müddet beraber ibadet ve sohbet ederler. Bu şekilde Şeyh Ali Sebtî'nin yanında manen yetişen Saminî Efendi, Nakşibendiyye tarikatı yolunda şeyhinden hem ilim, hem de irşad icazeti alır. Saminî Efendi, icazetini aldıktan sonra bir süre evine kapanarak dışarı çıkmaz. Artık zamanını evinde ibadet ve kullukla geçirir. Şeyhi ona icazetini verirken, tuttuğun yol zor, Allah muvaffak etsin diyerek duada bulunmuştur. Kışın Palu'da, yazın Murat nehrinin karşısındaki Palu bahçelerinde kalan Saminî Efendi, şeyhinin vefatına kadar irşad görevine başlamamıştır. (Yapıcı 2004:222; Aydoğmuş 2009:126; Bakıcı 2012: 80; Erdem, 2010:50)

Mahmud Saminî, Şeyh Ali Sebtî'nin yanında yetişirken medreselerde uzun yıllar okutulan klasik bir Arapça eğitimi almadığı, bunun yerine gramer ile ilgili olarak tedrisatın başlangıcı kabul edilen Sarf ve Nahiv ilimlerinin ilk kitaplarını okuduğu anlatılır. Bu kısa tahsil hayatına rağmen, hayatına bakıldığında, İslamî ilimler sahasında çok ciddi bir bilgi ve birikime sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla onun bilgisinin kaynağını, medresenin klasik ilimlerinden ziyade sahip olduğu yüksek muhakeme ve tefekkür anlayışında aramak lazımdır. Çünkü o, yapmış olduğu sohbetler başta olmak üzere hayatındaki tüm işlerinde Kur'an ve Sünnet çizgisinden çıkmamaya özen göstermiştir. Özellikle yaşamış olduğu dönem göz önüne alındığında, yetiştirmiş olduğu müritlerin, ortaya koydukları ilim ve irşad faaliyetlerinin günümüze kadar devam etmesi, onun yüksek derecede ilim ve irfan sahibi bir şahsiyet olduğunu ortaya koymaktadır. (Erdem 2010:28; Bakıcı 2012:81)

Mahmud Saminî'nin hayatı hakkında bilgi veren kaynaklara baktığımız zaman onun, oldukça alçak gönüllü, merhametli ve iyilik yapmayı seven bir kişiliğe sahip olduğunu görmekteyiz. Hayatı boyunca akrabalık ve komşuluk ilişkilerine önem vermiş, gerek kendisini ilgilendiren, gerekse de toplumda meydana gelen olayları, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarına göre çözmeye çalışmıştır. (Erdem 2010:28)

Saminî Efendinin bir başka meziyeti ise adalete verdiği önemdir. O, herkese karşı eşit ve adil davranmış, kendisine karşı yapılan haksızlıkları affetmiş ve kötülük yapanların iyi birer insan olmaları için çaba göstermiştir. Müritleri arasında asla ayırım yapmamış, onlar arasında herhangi bir ayırım yapmamış, sıkıntılarını çözüme noktasında elinden gelen yardımı esirgememiştir. Talebelerine karşı şefkatli, âlimlere karşı da son derece saygılı davranmıştır. Gerek sohbet esnasında, gerekse de çeşitli mektuplaşmalarda kendisinin methedilmesini asla istemezdi. Keramet göstermeyi asla sevmez, ihtiyarının dışında kendisinden bir hal sadır olursa, bu durum karşısında da son derece mahcup olurdu. Kendisine haksız yere husumet besleyenler, onun güzel ahlakı ve hüsnü muamelesi karşısında daha fazla dayanamaz ve gelip kendisinden özür dilerlerdi. Bu anlamda onun topluma verdiği en önemli eserlerinden biri de

toplumun, peygamber ahlakı ile ahlaklanmasını sağlamaya çalışmasıdır. (Erdem 2010: 29)

Saminî Efendi hakkında bilgi veren kaynaklar, onun pek çok kerametinden bahsetmektedirler. Bu hususları, ilgili kaynaklara havale ederek, burada onun ileri görüşü ve muhakemesinin bir sonucu olarak vuku bulmadan önce bahsetmiş olduğu bir olayı nakletmek daha yerinde olacaktır. Bu olay, aynı zamanda onun yaşadığı dönemde meydana gelen hadiseleri iyi okuduğu, gerek Osmanlı toplumunu, gerekse de o gün için Batı toplumlarının gidişatını iyi takip ettiği, toplumların içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve ekonomik hadiseleri iyi analiz ettiğini göstermesi açısından da önemlidir. Mahmud Saminî Efendi, bir sabah uyandığında, hizmetinde bulunan Mustafa Naci Efendiyi yanına çağırır ve şöyle der: “Evladım yakında Osmanlı Devletinin yerine yeni bir devlet kurulacaktır. Sakın ola ki yakın gelecekte kurulması mukadder olan bu devlete itaat-sizlik etmeyiniz”. (Erdem 2010:46)

Saminî Efendinin bu öngörüye sahip olması, onun sadece tasavvuf ve tarikat konularına değil, aynı zamanda devletlerin kurulması, gelişimi ve yıkılması gibi sosyoloji ilminin alanına giren konulara da vakıf olduğunu ve bu alanda önemli tespitler yapacak kadar kendisini yetiştirdiğini göstermektedir. Onun bu tespitlerini, hem sahip olduğu maddi ilimlerin sonucunda elde ettiği muhakeme ve basiret, hem de manevi ilimlerin sonucunda ulaştığı ikram ve lütufların bir sonucu olarak okumak da mümkündür.

3. İrşad Faaliyetleri

Saminî Efendi, Şeyh Ali Sebtî'nin yanında icazet aldıktan sonra, şeyhinin vefatına kadar irşad faaliyetlerine başlamamıştır. Bu dönemde bir süre evine kapanıp kendisini ibadete vermiş, ardından bir ara ticaret ile meşgul olmuş, ancak daha sonra bu işi de bırakıp kendisini tamamen din hizmetine vermiştir. Saminî Efendi, Şeyh Ali Sebtî'nin vefatından sonra Palu Çarşıbaşı mahallesinden ayrılarak, Karşıbahçelerde bulunan evinin yanında bir mescit yaptırarak buraya yerleşmiştir. Burada hem vakit namazlarını cemaatle eda etmiş, hem de mescide gelen cemaate sohbet etmiştir. Bir süre sonra da kışın Palu'ya göç-meyerek artık burada kalmış ve irşad faaliyetlerine burada devam etmiştir. Bu süreçte pek çok insan, onun sohbetlerindeki dini bilgilerden istifade ederek kendisine bağlanmıştır. (Yapıcı 2014:591; Bakıcı 2012:82; Erdem 2010:27)

Saminî Efendi, ömrü boyunca yanına gelenlerin hepsine önemli naşihatlerde bulunmuş, onlara, Allah'a iman etmeyi, salih amel işlemeyi, içlerinden dünya sevgisini çıkarmayı ve insanlara Allah sevgisiyle yaklaşmalarını tavsiye etmiştir. Bir gün halifesi Osman Bedrettin Efendi'ye tavsiyelerde bulunurken şöyle dediği rivayet edilir:

“Hafız, ne söylersen söyle, hep kitaptan konuş, çünkü bunda iki fayda vardır:

Birincisi, sen aradan çıkmış olursun, böylece nefsinde herhangi bir gurur oluşmaz.

İkincisi ise, birisi sana itiraz ederse, konuştuğun şey başkasının sözü olduğu için nefsin araya girmez. Bu suretle de hiddet ve can sıkıntısına düşmezsın". (Yapıcı 2004:224; Yapıcı 2014:596; Aydoğmuş 2009:132; Bakıcı 2012:83; Erdem 2010:58)

Saminî Efendi, sohbetine gelenleri sahte şeyhlere karşı da uyarmıştır. Ona göre bir kişinin gerçek mürşid olmasının üç önemli şartı vardır:

Birincisi, kendine dünyalık verildiğinde, bu onun hoşuna gidiyor mu?

İkincisi, Sünnetlerle amel ediyor ve onlara uyuyor mu?

Üçüncüsü ise en çok neyi seviyor? Eğer dünyadan bahsedildiği zaman bu onun hoşuna gidiyorsa ondan uzak durun" demiştir. (Yapıcı 2004:224; Yapıcı 2014:595; Aydoğmuş 2009:133; Bakıcı 2012:83; Erdem 2010:58)

Saminî Efendi, sohbetlerinde dünyanın yaratılışında büyük hikmetler olduğunu ifade ederek insanlara hizmeti ve Allah aşkını ön plâna çıkarmıştır. Bu yüzden o, tasavvuf yolunu arı kovanına benzetmiştir. Ona göre bu yolda arı gibi bal yapmak ve karınca gibi kanaatkâr olmak lâzımdır. Ancak kişi bal yapma idrakine eriştiği zamanda bu konuda cimri olmamalı, bu şifalı baldan Müslüman kardeşlerine de tattırmalıdır. (Yapıcı 2004:224; Yapıcı 2014:595; Aydoğmuş 2009:133; Bakıcı 2012:83; Erdem 2010:58)

Saminî Efendi, kimi zaman derin tasavvufi konuları o günkü insanların anlayabileceği bir şekilde izah ederdi. Sohbetlerinde, müritlerine, dünya meşgalesini terk etmeden, kalbinizi Rabbinize bağlı hale getirerek aldığınız her nefeste Rabbinizi hissetmeye çalışın diye nasihatlerde bulunurdu. Maddi dünyanın hayat için önemine dikkat çeker, ancak insanın bu dünyada geçici olduğu gerçeğini de unutmamasını belirterek gerçek kurtuluşun Kur'an ve Sünnete bağlı bir hayat yaşamak olduğunu ifade ederdi. Saminî Efendi, zaman zaman, "Ya Rab, bizi sana muhtaç olduğumuz şuuruyla zenginleştir ve senden uzak tutma fakirliğine düşürme" şeklinde dua ederdi. (Erdem 2010:71)

Saminî Efendi, hayatta olduğu sürece hizmetinde bulunan Mustafa Naci Efendiye: "Bak Naci Efendi biz sadece vesileyiz" diyerek benliğini gizlemiş ve asla şeyhlik iddiasında bulunmamıştır. Naci Efendi, onun hastalığında bile dua ve temenniden başka ağzından of kelimesi dahi çıkmamıştır derdi. Saminî Efendi, Allah'a olan kayıtsız ve şartsız teslimiyetin yegâne örneğini şeyhi Ali Sebti Efendiden görmüş, kendisi de Allah'a olan sadakat sabır ve şükürünü aldığı her nefeste ortaya koymuştur. (Erdem 2010:71)

Halifelerinden Osman Bedrettin Efendi, şeyhi Mahmud Saminî için şunları söylüyor: "Biz on sekiz sene yüksek huzurlarına gittik, geldik. Kendinde bir büyüklük duygusu katiyen görmedik. O, hiçbir zaman kendini şeyh saymadı. Buna rağmen pek heybetli ve azametli görünürdü. Bazen derdi ki dünyanın ne

kadar harap olduğunu benden anlayın. Bir zamanlar şeyh Ali Efendi gibi bir zat-ı muhterem bu halkı irşad ederdi. Şimdi ise biz bu halka söz söylüyoruz heyhat! (Yapıcı 2004:224; Yapıcı 2014:596; Bakıcı 2012:83; Erdem 2010:26)

Saminî Efendiye göre tasavvuf ve tarikat yoluna girmekten maksat, ehl-i sünnet mezhebine uygun bir anlayış ile İslam dininin temel inanç esaslarına bağlı kalarak, Sünnet-i saniyeye yoluna tabi olmak ve kalbi masivadan arındırmak suretiyle Allah’a yönelmek olmalıdır. Yine Allah’ın emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmak da bu işin temel esaslarındandır. Buna göre bir kimse şeriat ile amel olmazsa, tarikata yol bulamaz. Tarikat ile amel olmazsa, hakikate yol bulamaz. Bu üç dereceyi bir arada yaşamaya ise kâmil bir marifet lazımdır. Kâmil marifet ise tek başına kitap okumakla elde edilmez. (Yapıcı 2014:597-598; Erdem 2010:65)

Saminî Efendi, kendi dönemindeki irşad faaliyetlerinde Nakşibendiyye tarikatının önemli bir esası olan “tezekkür-ü mevt” yani sürekli ölümü düşünme yerine “huzuru daimi murakabesi” yani insanın kendisini daima Allah’ın huzurunda hissetmesi prensibini getirmiştir. Aslında Saminî Efendinin burada yapmak istediği şey, salikin ölümü düşünmek istemesinden çok nefesine hâkim olmasını sağlamak ve daimi bir huzur hali içerisinde olmasını temin etmektir. Ona göre ölümü düşünmek yerine, ilahi huzurda oluşan idrak ile hareket etmek Nakşî geleneğine daha uygun bir seyr u sülûk şeklidir. Nihayet ölümü yaratan da Allah’tır. Kaldı ki huzur idraki içerisinde kılınan bir namazın verdiği feyiz, o idrakten uzak binlerce namazın verdiği feyizden daha fazladır. Aslında Saminî Efendinin ortaya koyduğu bu görüş, aynı zamanda her nefesi yeni bir doğuş olarak kabul eden bazı tasavvuf erbabının anlayışına da uygundur. (Erdem 2010:65)

Saminî Efendi, tasavvuf yolunun esasları ile ilgili olarak halifelerinden Osman Bedrettin Efendiye şu tavsiyede bulunmuştur: “Hâfız, bir çocuk tahsil çağına geldiği zaman, okuyup yazmaya nasıl ki harfleri öğrenmekle başlıyorsa, Hakk’a vasıl olma ve ulaşma yolu da sana tavsiye edeceğim şu hususlara uymakla gerçekleşir:

- 1) Allah Teâlâ’yı tanımak,
- 2) Allah Teâlâ’ya muhabbet,
- 3) Kalbi (Gönlü) dağınıklıktan kurtarmak ve toplamak,
- 4) Teslîmiyet,
- 5) Nefsin arzularına uymamak,
- 6) Bu yolda gayret göstermek,
- 7) Kesrette vahdet (Halk içinde Hakk ile olmak),
- 8) Hz. Peygambere bolca salavat getirmek,
- 9) Kelime-i tevhidi çokça söylemek,
- 10) Az yemek,

- 11) Temiz giyinmek,
- 12) Halka faydalı olmak,
- 13) Güzel ahlâk sâhibi olmak,
- 14) Mürşide, yol göstericiye, hocaya itaat,
- 15) Arkadaşlarına şefkat ve sevgi,
- 16) Âleme ibret nazarı ile bakmak,
- 17) Vaktin kıymetini bilmek,
- 18) Hükûmete itaat,
- 19) Hasetten arınmak ve uzak olmak,
- 20) Kimseye buğz ve düşmanlık etmemek,
- 21) Komşu hakkına riayet etmek,
- 22) Sözü'nün eri olmak,
- 23) Kendini tanımak ve nefsini bilmek,
- 24) Dünyadan lüzumu kadar nasip almak,
- 25) Ahireti unutmamak,
- 26) Doğruluktan ayrılmamak,
- 27) Haddi aşmamak,
- 28) Huzurla sükûn bulmak.

Bu hususları saydıktan sonra şöyle devam etmiştir: “Hafız, işte bu hususlar, tasavvuf yolunun elifbası gibidirler. Şimdi sen, insanlar arasında aşk ateşiyle dolaş, başta kendi nefsin olmak üzere bütün fenalıkları yok et, gücün yettiğince iyilikleri yay, insanları birbirleriyle tanıştırp kaynaştır, insanlar arasında kin, nefret ve düşmanlığı kaldırıp, onları Hakk'a ulaştıracak yollar göster. Asla ilmine güvenme, faziletine kanma, dünyaya aldanma, nefsine uyma, şeytandan uzaklaş. Aşk ile yan, şevk ile kalk, peşinden gelenleri ne olursa olsun iyi gözet, sapıkları düzelt, huzura dikkat et, her sözün hakikat, her görüşün marifet olsun. Hâfız, makamı-ı irşad, yâni insanları yetiştirme makamı bir şimşektir. Çaktığı vakit etrafını aydınlatır ve düştüğü yeri yakar. Marifet, o aydınlığı insanların kararan kalbine nüfuz ettirmek ve kalpleri aydınlatmaktır”. (Yapıcı 2004:224; Yapıcı 2014:596-597; Erdem 2010:144-145)

4.Halifeleri

Mahmud Saminî, kendinden sonra tasavvuf ve tarikat yolunda toplumda ilim ve irşad faaliyetleri yürütecek önemli halifeler yetiştirmiştir. Başlıca halifeleri şunlardır:

1. Erzurumlu Hafız Osman Bedrettin (İmam Efendi),¹

¹ Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Bünyami Erdem, *Şeyh Oaman Bedreddin Erzurumi*, Örnek Ofset Ltd. Şti. Elazığ 2010.

2. Miyadinli Muhammed Şakir Efendi,²
3. Karaçorlu Muhammed Efendi,
4. Kiğılı Hacı Yusuf Efendi,
5. Kiğılı Hacı Muhammed Efendi (Hacı Yusuf Efendinin Oğlu),
6. Liceli Abdülcelil Efendi,
7. Palu köylerinden Molla Abdullah,
8. Çarsancak'ın Peri Nahiyesinden Hacı Müezzinzâde Mustafa Efendi,
9. Çemişgeze'in Sığınek köyünden Hasan Efendi,
10. Palu'nun Caro köyünden Said Bey,
11. Nacaran köyünden Said Bey,
12. Harputlu Abdüsselamzâde Hacı Muhammed Efendi,
13. Karadeniz ve Kayseri taraflarından bazı hocalar,
14. Erzurum'dan Tevfik Efendi. (Yapıcı 2004:226; Yapıcı 2014:599; Bakıcı 2012:79; Kıyak 2013:293)

Yukarıda ismi zikredilen halifeleri içerisinde İmam Efendi lakabıyla ünlü, Erzurumlu Hafız Osman Bedrettin Efendinin, Saminî Efendiye intisabı oldukça ilginçtir. Çünkü İmam Efendi, Erzurum'un değerli hoca ve mutasavvıflarından dersler almış, zahiri ilimlerde kendini çok iyi yetiştirmiştir. Palu'ya geldiğinde epeyce bilgilidir. İlk defa gördüğü Mahmud Samini'ye kolayca teslim olmamıştır. Bunun sebeplerinden bir tanesi de muhtemelen sahip olduğu zahiri ilimlerin kendisine verdiği özgüvendir. Bununla beraber ilk başlarda Saminî Efendiye karşı içinde bazı şüpheler de taşımaktadır. Fakat Saminî Efendi, sahip olduğu manevi ilimlerin de etkisi ile zaman zaman İmam Efendinin içinden geçenleri kendisine söylemek suretiyle kendisini devamlı şaşırtmıştır. Mesela Palu'ya ilk geldiği günlerden birinde imam Efendi'ye "Hafız, misafirlik üç gün olur, senin ki üç günü geçti. Bahçeye in de şu havuzun suyunu aç ve sebzelere su ver" der. İmam Efendi, tereddüt etmeden bahçeye iner, havuzun suyunu açar ve sebzeleri sulamaya başlar. Bir süre sonra havuzdaki su biter ama bakar ki sebzelerin daha yarısı sulanmamıştır. Bunun üzerine doğrucu Saminî Efendinin yanına giderek: "Efendim havuzun suyu bitti ancak sebzelerin daha yarısı sulanmadı" der. Saminî Efendi, tebessüm ederek: "Hafız, sen ne diyorsun, o havuzdaki su sebzelerin tamamını suluyordu. Senin bir yanlışlığın var. Su bitmemiştir hele git bir daha bak" der. Bunun üzerine İmam Efendi, itiraz etmeden geri bahçeye iner, bakar ki havuz ağzına kadar suyla doludur. Bu olaydan sonra aradan bir gün geçer, Saminî Efendi, bu sefer de imam Efendi'ye: "Hafız, hele git bahçeden biraz sebze topla getir de yemek yapınlar" der. İmam Efendi, Saminî Efendiye dönerek: "Efendim, sebzeleri daha dün suladım henüz yeni çiçek açtılar" deyince, Saminî Efendi: "Sen yine de git bir bak" der. İmam Efendi bahçeye inip bakınca bir de ne görsün bahçedeki birçok sebze dallarında olgunlaşmış duruyor. Bu hadiselerden sonra İmam Efendi'nin Şeyh Mahmud Samini'ye karşı ön yargısı kırılır ve kendisine intisap ederek tasavvuf yoluna

² Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Bünyami Erdem, *Şeyhu'l-Meyadini*, Örnek Ofset Ltd. Şti. Elazığ 2010.

girer. (Yapıcı 2004:223; Aydoğmuş 2009: 127-128; Bakıcı 2012:81-82; Erdem 2010:86)

5. Hastalığı ve Vefatı

Mahmud Saminî Efendi, vefatından bir yıl önce bir hastalığa yakalanır. Hastalığının ilk gününden itibaren müritlerinden Teberdar Efendi, kendisi ile ilgilenmiş, hatta bir gün yanındayken keşke Saminî Efendi hayattayken vasiyetini açıklasaydı diye içinden geçirmiştir. Bu esnada Saminî Efendi, Teberdar Efendinin içinden geçirdiklerine anlamış ve şöyle demiş: “Ne acele ediyorsun, giderken vasiyet ederim. Fakat bununla birlikte kalben rahatlamamız için vasiyetimi size söyleyeyim. Cenaze masraflarım için beş yüz kuruş harcayınız” der. Biraz düşündükten sonra: “Lakin bu azdır. Bin beş yüz kuruş olsun, ayrıca cenazemi de Murat nehri kenarında bulunan “Kelekbaşı” mevkiinde defnediniz” der. Teberdar Efendi: “Efendim orası boş bir arazi ve kimsenin uğramadığı bir yerdir” deyince Saminî Efendi tebessüm ettikten sonra: “Sen endişe etme, gün olur gelir etrafımı doldururlar” der. Saminî Efendi’nin yakalandığı hastalık yaklaşık bir sene devam etmiş ve 1895 tarihinde Palu merkezde vefat etmiştir. Vefatından sonra cenazesi, vasiyet ettiği yere defnedilmiştir. Aradan geçen zaman içerisinde dediği gibi olmuş, kabrinin etrafı vefat edenlerin mezarları ile dolmuş ve büyük bir kabristan haline gelmiştir. Bu arada kendi mezarının üzerine bir türbe yapılmıştır. Türbe, şimdiki Palu’nu Doğu tarafında, Murat nehrinin Kuzey yakasında bulunan “Kelekbaşı” mevkiinin düzlüğündedir. (Yapıcı 2004:226; Yapıcı 2014:598; Bakıcı 2012:83; Erdem 2010:97; Kıyak 2013:294)

Sonuç

Şeyh Mahmud Saminî ve Palu çevresinde ilim irşad faaliyetleri ile ilgili bildirimizde kısaca şu sonuçlara ulaştık:

Saminî Efendi, Palu merkezde dünyaya gelmiş, ilk tahsilini doğduğu mahallede yapmıştır. On beş yaşlarında olduğu bir dönemde Palu halkından kendisini rahatsız eden birisini hançerleyerek öldürmek durumunda kalmıştır. Bu olaydan dolayı uzun bir süre Erzurum’da kalmış, ardından tekrar Palu’ya gelmiş, o günün şartlarında ölen kişinin diyet bedeli ödendikten sonra karşı tarafla barışmışlardır.

Hayatının genel akışına baktığımız zaman, yaşadığı bu ve diğer bazı olayların, Mahmud Saminî’de derin izler bıraktığını söyleyebiliriz. Zira bir taraftan daha küçük yaşlarda babasını kaybetmenin vermiş olduğu yalnızlık, diğer taraftan karşılaştığı istenmeyen durum ve bunun sonucunda bir insanın canına kastetmesi, ardından uzun bir süre doğduğu şehirden uzakta yaşamak zorunda kalması, onu erken yaşlarda hayatın zorlukları ile karşı karşıya bırakmıştır.

Aslında yaşadığı bu zorluklar, bir taraftan onu hayata hazırlamış, ancak diğer taraftan da manevi bir huzur arayışına sevk etmiştir. Muhtemelen bu

arayışın bir sonucu olarak kendisini, o zamanlar irşad için Palu'ya gelmiş Şeyh Ali Sebtî'nin huzurunda bulmuştur.

Saminî Efendi, Şeyh Ali Sebtî'nin sohbetlerine devam ettiği dönemde, bir gün başından geçen hadiseleri ve yaşamış olduğu sıkıntıları Şeyh Efendi ile paylaşmış ve kendisinden manevi destek istemiştir. Bunun üzerine Şeyh Ali Efendi onu bir süre beraberinde gezdirmiş, yaptığı seyahatlerde yanında bulundurmuş ve sohbetlerinden istifade etmesini sağlamıştır. Bu beraberlik, Saminî Efendinin ruhunu dinlendirmiş ve aradığı huzuru bulmuş olmanın verdiği sevinçle Şeyh Ali efendiye talebe olmak istemiş, Şeyh Efendi de onu talebeliğe kabul etmiştir.

Yaklaşık on üç sene Şeyh Ali'nin yanında hem medrese, hem de tasavvuf eğitimi görmüştür. Bu süre içerisinde belirli bir manevi olgunluğa erişince de şeyhi tarafından kendisine tasavvuf yolunda irşad için icazet verilmiştir. Ancak o, şeyhinin vefatına kadar irşad faaliyetlerine başlamamış, şeyhinin vefatından sonra Palu'daki Karşıbahçe mahallesine yerleşerek, buradaki evinin yanında bir mescit inşa etmiş ve burada irşad faaliyetlerine başlamıştır.

Bu noktada, tasavvuf yolunun büyüklerinin uyguladığı bir hususa dikkat çekmekte fayda vardır. Aslında tasavvuf ehli genel itibarıyla, hem evlatlarından hem de dışarıdan gelen diğer talebelerinden yetiştirdikleri halifeleri zaman zaman irşad için ihtiyaç olan bölgelere gönderirlermiş. Mesela Mevlana Halid-i Bağdadi, Şeyh Ali Efendinin Palu'ya gitmesini vasiyet etmiştir. Keza Şeyh Ali Efendi oğlu Şeyh Mahmud Fevzi Efendiyi Erzurum'un Hınıs ilçesine göndermiştir. Hâlbuki Şeyh Ali Efendi, Mahmud Samin'ye icazet verdikten sonra onu irşad için herhangi bir yere göndermemiştir.

Bu konuda, yani ne Mahmud Saminî'nin Şeyh Ali Efendi tarafından Palu'nun dışına bir yere gönderilmesine dair, ne de şeyhinin vefatından sonra Palu'da irşad görevine devam etmesine dair herhangi bir belgeye ulaşamadık. Bu hususla alakalı elimizde herhangi bir yazılı vesika da yoktur. Ancak muhtemeldir ki Şeyh Ali Efendi, Saminî Efendiyi irşad için Palu dışında başka bir yere göndermemesi, vefatından sonra onun Palu'da irşad görevine devam etmesini istediğine dair manevi bir işaret olabilir diye düşünüyoruz. Zaten Şeyh Ali Efendinin vefatından sonra irşad makamına Saminî Efendinin geçmesi ve halkın onun sohbetlerine devam etmesi de bunu göstermektedir.

Saminî Efendi, irşad faaliyetlerine başladıktan sonra, yanına gelenlere önemli nasihatlerde bulunmuş, onlara, Allah'a iman etmeyi, salih amel işlemeyi, içlerinden dünya sevgisini çıkarmayı ve insanlara Allah sevgisiyle yaklaşmalarını tavsiye etmiştir.

Ona göre tasavvuf ve tarikat yoluna girmekten maksat, ehl-i sünnet mezhebine uygun bir anlayış ile İslam dininin temel inanç esaslarına bağlı kalarak, Hz. Peygamberin sünnetine tabi olmak, kalbi masivadan arındırmak suretiyle Allah'a yönelmek ile Allah'ın emirlerine uymak ve yasaklarından sakınmak

olmalıdır. Zira bir kimse şariat ile amel olmazsa, tarikata yol bulamaz. Tarikat ile amel olmazsa, hakikate yol bulamaz.

Saminî Efendi, adalete önem vermiş, tevazuyu, merhameti ve iyilik yapmayı ön plana çıkarmış, akrabalık ve komşuluk ilişkilerine riayet etmiş, toplumda meydana gelen olayları, İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esaslarına göre çözmeye çalışmıştır.

Gerek sohbetlerinde, gerekse de çeşitli mektuplaşmalarda kendisinin met-hedilmesini asla istememiş, kendisin bu yolda sadece bir vesile olduğunu ifade ederek, benliğini gizlemiş ve asla şeyhlik iddiasında bulunmamıştır.

Kendinden sonra tasavvuf ve tarikat yolunda toplumda ilim ve irşad faaliyetleri yürütecek başta Erzurumlu Hafız Osman Bedrettin Efendi olmak üzere pek çok halife yetiştirmiştir.

Saminî Efendi, vefatından bir yıl önce bir hastalığa yakalanmış, yakalandığı hastalık yaklaşık bir sene devam etmiş ve 1895 tarihinde Palu merkezde vefat etmiştir. Vefatından sonra cenazesi, vasiyeti üzere Palu'nun Doğu tarafında, Murat nehrinin Kuzey yakasında bulunan yere defnedilmiş ve üzerine bir türbe yapılmıştır.

Ruhu şad, makamı cennet olsun.

Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ederim.

KAYNAKÇA

AYDOĞMUŞ, Günerkan, (2009) *Harput Kültüründe Din Âlimleri*, Manas Yayıncılık, Elazığ.

BAKICI, Yusuf (2012), *Palu (Kültür ve Medeniyet Şehri)*, Güntek Ofset Matbaa, Elazığ.

ERDEM, Bünyami (2010), *Şeyh Oaman Bedreddin Erzurumî*, Örnek Ofset Ltd. Şti. Elazığ.

ERDEM, Bünyami (2010), *Şeyh Mahmud Saminî*, Örnek Ofset Ltd. Şti. Elazığ.

ERDEM, Bünyami (2010), *Şeyhu'l-Meyadini*, Örnek Ofset Ltd. Şti. Elazığ.

KARABULUT, Serdar (2014), *Şeyh Ali Sebitî el-Palevî*, Tibyan Yayıncılık, İzmir.

KARABULUT, Serdar (2018), "Şeyh Ali Sebti ve Palu Çevresinde Halidiliğin Yayılmasındaki Yeri", *Akademiar (Akademik İslam Araştırmaları Dergisi)*, Sayı: 4, 2018/Haziran, 145-175.

KAVAK, Abdulcebbar (2016), *Mevlâna Hâlid-i Nakşbendî ve Hâlidilik*, Nizamiye Akademi Yayınları, İstanbul.

KIYAK, Abdulkadir (2013), *Elazığ Evliyalari*, TBBD (Tarih Bilincinde Buluşanlar Derneği) Yayınları, İstanbul.

KORKUSUZ, M. Şefik (1997), *Tezkire-i Meşayih-i Amid (Diyarbakir Velileri)*, Yıldızlar Matbaası, İstanbul.

MEMİŞ, Abdurrahman (2000), *Halidî Bağdadî ve Anadolu'da Halidilik*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

OĞUZ, Muhammed İhsan (1998), *Tasavvuf Yolunda Manevî Cihad*, Oğuz Yayınları, İstanbul.

YAPICI, Süleyman (2015), *Harput Âlim Müellif ve Mutasavvıfları*, Anıl Grup Matbaacılık Yayıncılık, Ankara.

YAPICI, Süleyman (2004), *Palu (Tarih-Kültür-İdari ve Sosyal Yapı)*, Anıl Matbaa ve Ciltevi, Elazığ 2004.